

RIIGIKAITSE KÕIGILE

Kaitseministeerium 2014

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS JA LÄHTEKOHAD	2
2. VABATAHTLIKE KAASAMISE EESMÄRGID JA PEAMISED SIHTGRUPID	4
2.1. AJATEENIJAD JA RESERVVÄELASED	4
2.2. NOORED	6
2.3. KÕIK KODANIKUD.....	6
3. RIIGIKAITSESE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSED JA NENDE ARENDAMINE....	8
3.1. RIIGIKAITSESE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSED	8
3.1.1. <i>Kaitseliit</i>	8
3.1.2. <i>Riigikaitsega seotud mittetulundusühingud</i>	10
3.1.3. <i>Teised võimalused</i>	12
3.2. RIIGIKAITSESE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSTE ARENDAMINE.....	13
4. RIIGIKAITSESE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSTE PAREM TEADVUSTAMINE	15
5. KOKKUVÕTE JA ETTEPANEKUD	16
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	19

1. SISSEJUHATUS JA LÄHTEKOHAD

Selles mõttepaberis on vaadeldud vabatahtliku kaasumise teoreetilisi lähtekohti, määratud peamised sihtrühmad, kellele dokument on suunatud, välja selgitatud olemasolevad võimalused riigikaitse vabatahtlikuks panustamiseks ja esitatud ettepanekud riigikaitse vabatahtliku kaasumise võimaluste paremaks teadvustamiseks. Eestile on omane üldrahvaliku riigikaitse traditsioon, mille elemendid on ühelt poolt kohustuslik ajateenistus ja teisalt vabatahtlikkus.

Kodanikuühiskonda mõistetakse niisuguse ühiskonnana, kus inimeste põhiõigused ja -vabadused on kaitstud ning kus neil on võimalik omaalgatusliku koostöö abil oma huve esindada ning kodanikuühenduste ja võrgustike kaudu poliitilisi otsuseid mõjutada.¹

Käesolev analüüs haakub kodanikuühiskonna arengukavaga aastaks 2011–2014, mis näeb ette, et kodanikuühiskonna arendamisel väärtustatakse ja edendatakse vabatahtlikku tegevust ning heategevust.² Eesti ühiskonnas on kodanikuaktiivsus märgatavalt kasvanud ja seetõttu on antud analüüsis esitatud ettepanekud rakendatavad ka ühiskonnas laiemalt, sest osutatakse võimalustele, kuidas eri sihtrühmi kaasates neile näidata, mida tähendab kodanikuks olemine ja mis võimalused on kodanikuühiskonda panustada. Mida laiemast vabatahtliku panustamise definitsioonist lähtuda, seda suuremat osa ühiskonnast on võimalik riigikaitsega siduda. Näiteks saab ka veteranipäeval sinilillemärgi ostmist ning kandmist käsitada kui oodatud ja vajalikku panust.

Vabatahtlikul tegevusel on kolm peatunnust: esimeseks on tegutsemine vabast tahtest, mitte kohustuslikult ega sunniviisiliselt; teiseks ei saa tegija rahalist ega muud materiaalist tasu, kuigi võib saada kaudset kasu või tänutäheks kingitusi; kolmandaks tegutsetakse väljaspool oma kodu ja perekonda, kellegi teise või laiemalt võttes ühiskonna hüvanguks.³ Igasugune vabal tahtel põhinev tegevus riigikaitse heaks mitte üksnes ei põhine ühiskonnaliikmete kaitsetahtel, vaid on ka selle kõige parem näitaja ja kasvulava.

Eesti julgeolekupoliitika alustes on öeldud, et riigikaitse tervikliku arendamisega tagatakse rahva kaitsetahe ning riigi julgeoleku ja kaitsetahte tugevdamisel on oluline roll

---

¹ Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014, lk 2

² Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014, lk 5

³ Vabatahtlike värv. <http://www.vabatahtlikud.ee/et/Vabatahtlik-tegevus> 24.04.2013

vabatahtlikkusel põhineval riigikaitsetegevusel.⁴ Samuti on Eesti riigikaitse strateegias välja toodud, et rahva tugev kaitsetahe on riigikaitse alus.⁵ Mõlemas dokumendis on rõhutatud iseseisva esmase kaitsevõime olulisust, kuna ainult selle olemasolu tagab kollektiivkaitsesüsteemi tõhususe. Esmane kaitsevõime on aga otseselt seotud kaitsetahtega.

Vabatahtlik panustamine riigikaitse tegevusse tugineb kaitsetahtel. Kaitsetahtet võib käsitada kui inimeste vabast tahtest motiveeritud valmisolekut riigi turvalisuse säilitamise eest välja astuda ja rünnakule vastupanu osutada või kui noorte meeste ja naiste tegelikku valmisolekut astuda ajateenistusse või tegevteenistusse.

Kaitsetahe on riigis ja ühiskonnas valitsev üldine veendumus, et relvajõudude omamine ja ülalpidamine ning nende sõjategevuses rakendamine on õige ja kohane. Ühiskonna üldine kaitsetahe on kui kandepind, millele tuginevad nii rahu- kui ka sõjaaegne teenistusmotivatsioon ja sõjaaegne võitlusmotivatsioon.⁶ Kaitsetahe kujuneb kuue komponendi koosmõjus ja need on ajalooline, poliitiline, sõjaline, teenistusväline, isiklik ja ühiskondlik-sotsiaalne komponent.^{7 8}

Riigikaitse strateegia nimetab teiste seas riigikaitse ühe tegevussuunana psühholoogilist kaitset, mis tähendab ühiskonna sidususe ja turvatundega seotud ühisväärtuste arendamist, hoidmist ja kaitsmist. Psühholoogilise kaitse arendamisel nähakse ette kodanikuühiskonna kaasamist, kaitsetahte suurendamist ja julgeolekumõtlemise populariseerimist, sealhulgas riigikaitseõpetuse kättesaadavuse suurendamist.⁹

---

⁴ Julgeolekupoliitika alused. 2010. Tallinn, lk 13

⁵ Riigikaitse strateegia. 2010. Tallinn, lk 5

⁶ Dirk Walther Oetting. 1998, lk 39-40

⁷ Stefan Sonderegger, 1986, lk 6-9

⁸ Reinhold, E. 2008. Kaitsetahte kasvatamiseks on vaja enam kui tahet. Sõdur, 5 (60), 34-39

⁹ Riigikaitse strateegia. 2010. Tallinn, lk 16-17; Julgeolekupoliitika alused, lk 19

2. VABATAHTLIKE KAASAMISE EESMÄRGID JA PEAMISED SIHTGRUPID

Tuleb mõista, et riigikaitseesse võib panustada ka mittesõjaliste vahenditega, mis tugevdavad kodaniku sidet riigiga, aitavad kaasa rahva kaitsetahte kasvatamisele ning seeläbi riigi toimimispõhimõtete ja suveräänsuse tugevdamisele.¹⁰ Kodanikud saavad riigikaitseesse panustada erineval viisil, näiteks oma vaba aja, erialaste oskuste või rahaga. Tähtsamaks võib aga vabatahtlikul panustamisel pidada vaba aega, mis aktiivsetel tööelistel inimestel on piiratud ja mille sisustamisel konkureerivad riigikaitsega kõikvõimalikud huvialad. Peale patriotlike väärtuste peab riigikaitseesse vabatahtlik kaasumine olema kodaniku jaoks ka atraktiivne ja prestiižikas tegevus.

Peamised eristuvad sihtgrupid, kelle kaasamisele antud analüüsis keskendutakse, on ajateenijad ja reservväelased, noored ning kõik kodanikud.

2.1. Ajateenijad ja reservväelased

Uuringu „Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust 2012“ tulemused näitavad, et valdavalt on nii kutsealuste kui ka reservväelaste arvamus Kaitseväest positiivne.¹¹ Ajateenistuse oluliseks osaks peaks kujunema vabatahtliku panustamise võimaluste mitmekülgsem ja põhjalikum tutvustamine. Üks vabatahtliku kaasamise võimalus on Kaitseliidu liikmeks astumine ja riigikaitseorganisatsiooniga seotud tegevus. Seega on ajateenistuses vaja Kaitseliitu põhjalikumalt tutvustada ja motiveerida ajateenijaid selle liikmeks astuma. Ent veelgi vajalikum on ajateenijatele anda ülevaade laiaast spektrist tegevustest, millega riigikaitseesse vabatahtlikul panustamisel kaasuda.

Eelöeldut arvestades tuleb edaspidi väljaõppe käigus ajateenijatele rõhutada vabatahtliku panustamise positiivseid külgi nii sõjaväelise korraldusega organisatsioonis kui ka teistes riigikaitsega seotud organisatsioonides.

Oluline sihtrühm on ka reservväelased. Nad on ajateenistuse läbi teinud ja kohustatud osalema reservõppekogunemistel, kuid neil ei pruugi selleks piisavalt motivatsiooni olla.

---

¹⁰ Riigikaitse ja ühiskond. <http://www.kmin.ee/et/riigikaitse-ja-uhiskond> 23.08.2013

¹¹ Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust 2012

Reservõppekogunemiste osalusprotsent ja maine on madal. Alates 2009. aastast on osalusprotsent langenud ning 2012. aastal osales õppekogunemistel 50% kutsututest. Mitteamisemise põhjuste kohta väitis kolmandik küsitletuist, et kutse ei jõudnud nendeni või nad lihtsalt ei osalenud.¹² Samas on ka hulk reservväelasi, kes on läbi teinud ajateenistuse Nõukogude Armees või 1990ndatel Eesti Kaitseväes, kuid keda pole kunagi reservõppekogunemistele kutsutud, kuigi neil võib selleks huvi olla.

Reservväelased on potentsiaalne sihtrühm, kelle vabatahtlikkust on võimalik n-õ äratada ja seejärel paremini suunata. Seda sihtrühma võib lihtsamalt kaasata, kuna paljudel on tahe selleks olemas. Seega tuleks reservväelastele leida ka teisi väljundeid, mille kaudu nad saaksid oma tahet rakendada Winston Churchilli öeldut meenutades *The Reservist is twice the citizen* võiks pakkuda neile tegutsemisvõimalusi, et nad tunnetaksid end reservväe kui riigikaitse kogukonna liikmena. Hästi organiseerunud reservväelaste mittetulundusühing on Eesti Reservohvitseride Kogu, mis on kujunenud kaalukaks reservohvitseride koondavaks organisatsiooniks. Siiski koondab see organisatsioon ühte osa reservohvitseridest, kes on peamiselt nn vabatahtlike reservohvitseride kursuse läbi teinud või tegevteenistusest reservi läinud ohvitserid. Reservohvitseride noorem põlvkond, kes on väljaõppe saanud Kaitseväe ajateenistuses aspirandikursusel (aastatel 1997–2013 kokku 1345), sellesse organisatsiooni pigem ei kuulu.

Eelöeldut silmas pidades on vaja luua **reservväelaste karjäärisüsteem**, mille raames saaks pakkuda reservväelastele võimalusi väljaõppe saamiseks ja auastmes edasijõudmiseks. Samuti on oluline hoida reservväelastega kontakti, et nad tunnetaksid oma olulisust riigikaitse süsteemis. Selleks tuleb luua **mudel, mis aitab reservväelastel aktiivsemalt riigikaitsele kaasuda**. Kaitseressursside Amet võtab vajaduse korral reservväelastega kontakti ja teavitab neid perioodiliselt võimalustest riigikaitsele osaleda. Peale selle suunatakse nad vabatahtliku kaasumise portaali, kus nad saavad leida endale sobiva osalusviisi. Sel kombel saab reservväelastega sidet hoida ja järjepidevalt nende kontakte uuendada.

Teavitustöö seisukohast on aga ajateenijad isegi olulisem sihtrühm kui reservväelased. Arvestades reservõppekogunemiste osalusprotsenti ja mainet, tuleb keskenduda eri võimaluste atraktiivsele tutvustamisele enne, kui nende inimeste motivatsioon on jõudnud kahaneda ja vaba ajaressurss panustamiseks piiratum.

---

¹² Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuskohustuse täitmise kohta riigis 2012. aastal

2.2. Noored

Noored on kodanikena aktiivsed (vabatahtlikus tegevuses osaleb 44%, kampaaniate korraldamises 30% jne), edukalt on käivitunud Euroopa Liidu kodanikuharidusprogramm Euroopa Noored¹³. Kodanikuhariduse edendamisel on seni pööratud tähelepanu peamiselt üldhariduskoolide ühiskonnaõpetusele¹⁴. Samas näitab Rahvusvahelise Kaitseuuringute Keskuse 2007. aastal tehtud uuring „Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“, et üldhariduskoolis õppimise aeg on üks peamisi perioode noortes kaitsetahte tekitamiseks¹⁵. Seega on ajateenijate kõrval ka gümnaasiumiõpilased oluline sihtrühm, kellele vabatahtliku kaasumise võimalusi luua ja tutvustada. Noorte huvi äratamiseks on riigikaitseõpetuse ja Kaitseliidu kõrval vaja **otsida täiendavaid kokkupuutepunkte ning koostööpartnereid noortele suunatud huvialaringide, noorsootööprogrammide ja teiste kooliväliste projektide näol**. Riigikaitse ja julgeolekuga haakuvad küsimused võiksid olla ühe teemana esindatud noori hõlmavates kodanikualgatustes, näiteks Eesti Väitlusseltsi turniiridel ja üritustel. Õppeasutustes sõnumite levitamiseks võib aktiivsemalt kaasata veterane, tegev- ja reservväelasi koolide või ülikoolide vilistlaskogudest.

Selleks, et noortele riigikaitsega seotud teemad lähemale tuua, on hea võimalus õpilasi kutsuda ja suunata **töövarjupäevade** raames just riigikaitsega seotud asutustesse ning anda neile mõni sisuline ülesanne. Lisaks saab noori riigikaitselistel teemadel mõtlema kaasata loengutega koolis, lahtiste uste päevade korraldamisega asutustes ja väeosades ning avalike üritustega. Samuti ka **loomekonkursside** ja harivate **võistluste** kaudu.

2.3. Kõik kodanikud

Riigikaitseesse vabatahtliku kaasumisena võib käsitada ka toetust oma pereliikmele, lähedasele või kolleegile ajateenistuses või reservõppekogunemisel osalemiseks, mida võiks senisest olulisemalt väärtustada. Samuti saavad tööandjad väljendada oma toetust, kui nad suhtuvad soosivalt töötaja riigikaitse tegevusse, olgu siis ajateenijana, reservväelasena või kaitseliitlasena. Riigikaitse Edendamise Sihtasutuse ja Tööandjate Keskkliiduga võiks arutada **riigikaitset toetavate tööandjate programmi** algatamist, mille puhul tööandjad võtavad

---

¹³ Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014

¹⁴ IEA 2009.a. Kodanikuhariduse uuringu esitlus <http://media.tlu.ee/archive/index.php/Esitlus/IEA+Vaimela>

¹⁵ Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust 2007

enda kanda reservväelasele õppekogunemisel makstava tasu ja töötasu vahe või võimaldavad kooskõlas Kaitseliidu seadusega kuni 10-päevast lisapuhkust.¹⁶

Samuti on oluline üldise riigikaitset toetava kogukonna loomine, *support our troops*–**liikumise algatamine** ja toetamine.

Kultuuriministeeriumi eestvedamisel võib iga kodanik osaleda projektis „**Eesti 20. sajandi (1870–1991) sõjalise ehituspärandi kaardistamine ja analüüs**“. Projekti raames soovitakse välja selgitada 20. sajandi sõjaline ehituspärand. Selle kohta võib infot hankida iga kodanik. Kooliõpilastele saab antud projekti raames korraldada ajaloo-, ühiskonnaõpetuse või riigikaitseõpetuse tunnis võistlusi, mille käigus õpilased otsivad oma kodukohas niisuguseid ehitusobjekte.

Oluline sihtrühm riigikaitse vabatahtlikul kaasumisel on arvamuslimidrid. Peale mainekujunduse mõjutab tuntud inimeste, omavalitsus- ja koolijuhtide Kaitseliidu liikmesus või üldine suhtumine riigikaitse ka neid ümbritsevate inimeste käitumist. See on seotud ka psühholoogilise kaitsega, sest arvamuslimidrite eeskuju soodustab riigikaitse suhtes positiivse hoiaku loomist ja julgeolekumõtlemise süvenemist. Arvamuslimidrite eeskuju on rahva jaoks oluline, sest selle abil võib suurendada ühiskondlikku survet näiteks Kaitseliidu astumiseks või muul kombel riigikaitse panustamiseks. Seejuures ei tohi survet avaldada, sest tahe riigikaitse organisatsiooni kuuluda ja sellesse panustada peab alguse saama inimesest endast ning selle oluline eeldus on asjakohaste teadmiste olemasolu.

---

¹⁶ Kaitseväge juhataja kindralmajor Riho Terrase kõne 24.02.2013 paraadil <http://www.mil.ee/et/uudised/7546>

3. RIIGIKAITSESSE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSED JA NENDE ARENDAMINE

3.1. Riigikaitseesse vabatahtliku kaasumise võimalused

3.1.1. Kaitseliit

Parim võimalus riigikaitseesse vabatahtlikult kaasuda on vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon Kaitseliit. Kaitseliidu ülesanne on suurendada vabale tahtele ja omaalgatusele toetudes rahva valmisolekut kaitsta Eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda¹⁷. Seega on Kaitseliit riigikaitseesse panustamise katuseorganisatsioon. **Kaitseliidu liikmeks saavad astuda peaaegu kõik kodanikud**, sealhulgas noormehed Noortesse Kotkastesse ja neid Kodutütardesse, seepärast ei peaks Kaitseliitu käsitama pelgalt sõjalise kaitse organisatsioonina, vaid riigikaitse laia käsitlust arvestades laiemalt vabatahtlikke koondava organisatsioonina, mille kaudu on võimalik vabatahtlikuna ühiskonda panustada. Kaitseliidu liikmed jagunevad tegev-, noor-, toetaja- ja auliikmeteks. Toetajaliikmeks võib olla vähemalt 18-aastane füüsiline isik, kes tunnistab Kaitseliidu eesmärki ja aitab oma tegevusega kaasa selle saavutamisele. Toetajaliiget võib kaasata Eesti kodanike isamaaliste ja rahvuslike tunnete tugevdamisel, kaitsetahte säilitamisel ja kasvatamisel, riigi sõjalise kaitsevõime ettevalmistamisel, Eesti elanike turvalisuse suurendamisesse ja tagamisse ning ta võib anda ja korraldada tegevliikmetele sõjaväelist väljaõpet kaitseväeteenistuse seaduse § 6 lõike 3 alusel Kaitseväe juhataja kehtestatud korras, samuti anda ja korraldada muud väljaõpet ja koolitusi, arendada ja väärtustada kehakultuuri ja sporti elanikkonna hulgas.¹⁸ Kaitseliit võib projektide ja koolituste korraldamise ning toodete arendamise kaudu ühiskonnas laiemalt riigikaitsest mõtlemist edendada. Kaitseliidu malevatel tuleb oma sõnumiga jõuda kohaliku kogukonnani, tehes seda näiteks riigikaitset tutvustavate kursuste või rahvaürituste kaudu. Seega on Kaitseliidu puhul tegemist kõige suurema vabatahtliku riigikaitseorganisatsiooniga Eestis.

Kaitseliidu kaudu võib riigikaitseesse kaasuda mitmel viisil. Kaitseliidu tegevliige panustab oma aega, osaledes sõjalises väljaõppes, riigikaitsest ülesannete täitmisel või muus Kaitseliidu tegevuses. Kaitseliitu võib astuda ka toetajaliikmena ja panustada riigikaitseesse rahaliselt või aidata oma tegevusega kaasa teiste Kaitseliidu ülesannete täitmisel. Kaitseliitu

---

¹⁷ Kaitseliidu seadus. Jõustunud 01.04.2013 – RT I, 20.03.2013, 1

¹⁸ Kaitseliidu seadus. Jõustunud 01.04.2013 – RT I, 20.03.2013, 1

võib panustada ka teadmistega. Selleks on vaja kindlaks teha vabatahtlikult kaasuda soovijate teadmisi ja oskusi, et neid vabatahtlikus tegevuses kasutada.

Käesolev analüüs haakub otseselt Kaitseliidu ambitsiooniga suurendada liikmeskonda. Riigikaitse arengukavas aastateks 2013–2022 on eesmärgiks võetud Kaitseliidu liikmeskonna suurendamine nüüdselt 22 250-lt kümne aastaga 30 000-ni¹⁹. Selleks on kõigepealt vaja laiendada **Kaitseliidu kaasumisvõimalusi**, kuid oluline on ka keskenduda väheaktiivsete Kaitseliidu liikmete tegevusse kaasamisele. Suur hulk Kaitseliidu liikmeid on küll formaalselt liikmete nimekirjas, kuid erinevatel põhjustel ei osale aktiivselt Kaitseliidu tegevuses. Selleks tuleks tuvastada, kui palju on Kaitseliidus niisuguseid liikmeid ja mis põhjusel nad ei võta tegevusest osa. Selle tulemusena saab välja selgitada, mis suundades peaks Kaitseliit oma võimalusi avardama ja kuidas seda liikmetele teadvustada.

Arvestada tuleb ka liikmeskonna kasvu piiriga – kõiki soovijaid ei suudetaks juba eelarve tõttu vastu võtta ja üks **olulisem kitsaskoht on inimesed kes vabatahtlikega tegeleksid**.

Noorte Kotkaste ja Kodutütarde kaudu saab noori riigikaitseesse kaasata ja luua maast-madalast riigikaitseesse vabatahtliku panustamise traditsiooni. Mõlema noorteorganisatsiooni tegevuse eesmärk on kasvatada noori isamaalises vaimus vaimselt ja kehaliselt terveiks Eesti kodanikeks^{20 21}. Noored Kotkad ja Kodutütred tegutsevad tänapäevases ühiskonnas, kus noortel on palju võimalusi vaba aja veetmiseks. Noorte Kotkaste ja Kodutütarde konkurentsivõime suurendamiseks on vajalik neile luua uueaegseid ja kvaliteetseid huvitegevusi. Nii Noortel Kotkastel kui ka Kodutütardel on kummalgi liikmeid ligi 4000²². Samuti on vaja **motiveerida noortejuhte**, sest nende tegevuse väärtustamine tagab jätkusuutliku töö noorte seas. Noortejuhtide koormust saab vähendada mitme noortejuhi rakendamisega ühe grupi juhendamisse ning senisest rohkem toetajaliikmete kaasamisega, kelle roll defineeritakse allüksuse juhatuses.

Oluline on kaasatud vabatahtlikke motiveerida ja hoida. Iga inimene on vabatahtlikult organisatsiooni astunud mingi innustuse ajal. Seetõttu on oluline, et tegevus, mida inimene on tulnud vabatahtlikult tegema, ei muutuks aja jooksul talle sunniviisiliseks või kohustuslikuks. Tagada tuleks heaolu, mida inimene oma vabatahtliku tegevuse kaudu saab. Selleks on vaja

---

¹⁹ Riigikaitse arengukava 2013–2022. 2013. Tallinn, lk 4

²⁰ Noored Kotkad. Põhikiri. 2013. Tallinn, lk 1

²¹ Kodutütred. Põhikiri. 2013. Tallinn, lk 1

²² Kaitseliit. <http://www.kaitseliit.ee/> 08.04.2013

vabatahtlike tunnustada. Näiteks võiks aktiivsematele **Kaitseliitu panustajatele anda Kaitseliidu struktuuriüksuste poolt välja auhindu.**

3.1.2. Riigikaitsega seotud mittetulundusühingud

Üks võimalus riigikaitseesse vabatahtlikult kaasuda on osaleda riigikaitsega seotud mittetulundusühingute töös või riigikaitsega seotud heategevuses. Seda saab praegu teha järgmiste organisatsioonide kaudu:

- **Eesti NATO Ühing** – 2001. aastal Tallinnas asutatud Eesti NATO Ühing on kodanikuühendus, mis liidab üle kaheksa inimese eri elualadelt, kelle ühine eesmärk on tugevdada kodaniku sidet riigiga. Samuti aidata kaasa rahva kaitsetahte kasvatamisele ja seeläbi riigi toimimispõhimõtete ja suveräänsuse tugevdamisele.²³ NATO Ühingusse kuulub 202 liiget;
- **SA Carolin Illenzeeri Fond** – sihtasutus alustas tegevust 2011. aastal ning selle eesmärk on raha ja mitterahaliste vahendite kogumine teenistuses langenud või raskelt vigastada saanud Eesti kaitseväelaste laste toetamiseks. Fond on kahel aastal korraldanud heategevuslikke õhtusööke ja kontserte, mille kaudu on kõigil inimestel võimalik anda oma panus fondi toetuseks;²⁴
- **Riigikaitse Edendamise Sihtasutus** – asutajad on Eesti Vabariik ja Eesti Kaubandus-Tööstuskoda. 2004. aastal tegevust alustanud sihtasutuse eesmärk on Kaitseväe ja Kaitseliidu infotehnoloogilise varustatuse ja väljaõppe toetamine ning kaitseväelaste ja kaitseliitlaste haridustaseme tõstmisele kaasaaitamine. Sihtasustus annab alates 2007. aastast välja aasta ohvitseri ja allohvitseri auhinda;²⁵
- **MTÜ Eesti Reservohvitseride Kogu (EROK)** – asutati 1997. aastal Kaitseväe Meegomäe Lahingukoolis esimeste vabatahtlike reservohvitseride kursuste (ROK I ja ROK II) lõpetajate poolt. Soov olla toeks Kaitseväele ning niiviisi tugevdada rahva kaitsetahtet;²⁶
- **MTÜ Riigikaitse Rügement** – loodud 2011. aastal eesmärgiga korraldada riigikaitseõpetust gümnaasiumides, riigikaitse huviringe põhikoolis ja koolitusi riigisaladuse efektiivsemaks kaitseks;²⁷

²³ Eesti NATO Ühing. <http://www.eata.ee/yhingust> 08.04.2013

²⁴ Carolin Illenzeeri Fond. <http://www.carolinillenzeerifond.ee/fondist> 08.04.2013

²⁵ Eesti Kaitsevägi. <http://www.mil.ee/et/arhiiv/4784/asutati-riigikaitse-edendamise-sihtasutus> 08.04.2013

²⁶ Eesti Reservohvitseride Kogu. Lühiajalugu. <http://www.erok.ee/et/organisatsioon/lyhiajalugu/>

²⁷ Riigikaitse Rügement. <http://www.rugement.ee/>

- **MTÜ EKTL (Eesti Kaitsetööstuse Liit)** – asutati 2009. aastal eesmärgiga luua paremad võimalused oma liikmesettevõtetele kaitseotstarbeliste teenuste ja kaupade turgudel ning sedakaudu panustada Eesti kaitsevõime tugevdamisesse ja majanduse arengusse.²⁸
- **Üliõpilasorganisatsioonid**

Kaitseministeerium toetab rahaliselt riigikaitseliste mittetulundusühingute ja sihtasutuste tegevust. 2013. aastal eraldati niisuguse tegevuse toetamiseks kokku 298 000 eurot

Riigikaitse Edendamise Sihtasutus võiks peale eelnimetatud auhindade välja anda ka **auhindu aasta parimale ajateenijale ja aasta parima vabatahtliku teo eest**, millel oleks veelgi suurem ühiskondlik kandepind. Nii väärtustaks riigikaitset ja tehtaks seda ka ühiskonnas nähtavamaks, et kodanike ja Kaitseväe suhet veelgi tugevdada.

Heategevuse suurendamiseks pakub võimalusi ka Vabariigi Valitsuse poolt 20. detsembril 2012 heakskiidetud „Poliitika Kaitseväe ja Kaitseväe veteranide osas“ (edaspidi *veteranipoliitika*). Üks võimalus on toetada Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingut. Veteranipoliitika raames soovitakse aga luua veterane koondav mittetulundusühing, mille eesmärk on ühendada võimalikult suur hulk veterane. **Ettevõtted ja organisatsioonid saavad veteranidele tunnustust avaldada soodustustega, mida antakse loodud mittetulundusühingu liikmekaardi alusel.**²⁹

Riigikaitse teemadel tehtud uuringu autorite tunnustamist võib samuti ühe kaasamisvõimalusena käsitada. Kaitseministeerium korraldab alates 2011. aastast kaitsealaste magistri- ja doktoritööde avalikku konkurssi, et edendada kaitsealast teadus- ja arendustegevust, tunnustada parimate kaitsealaste teadustööde autoreid ning motiveerida noorteadlasi tegema teadusuuringuid riigikaitse- ja julgeolekuvaldkonnale olulistest suundades. Lisaks hakkavad Kaitseministeerium ja Eesti Sõjamuuseum 2014. aastast välja andma **preemiat Eesti sõjaajaloo uurimustöö või publikatsiooni autorile**, et väärtustada ja edendada Eesti sõjaajaloo süvendatud uurimist.

Kaudsemas mõttes suunavad vabatahtlikku tegevust ka sõjaajaloo uurimise ja väärtustamise ning eksponeerimisega tegelevad mittetulundusühingud, kes toetavad kaitsetahte kujunemist

²⁸ Eesti Kaitsetööstuse Liit. <http://www.ediu.ee/index.php?id=10573>

²⁹ Poliitika Kaitseväe ja Kaitseväe veteranide osas.

ja kindlustamist sõjaajaloolise pärandi tutvustamise abil. Neid mittetulundusühinguid koondab Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi juhtimisel MTÜ Eesti Sõjaajalooline Pärand (ESAP), kuhu kuulub 11 muuseumit üle Eesti.³⁰ Mõeldav oleks üldine kampaania sõjaajalooga seotud objektide väljaselgitamiseks.³¹

3.1.3. Teised võimalused

Üks võimalus Kaitseliidu liikmeskonna suurendamiseks on ajateenijatele Kaitseliitu põhjalikumalt tutvustada ja Kaitseliidu liikmeks astuma motiveerida.

Riigikaitse kohta teadmiste andmise (sh algteadmised riigikaitse olulisuse mõistmiseks) ja kaitsetahte kasvatamise võimaluseks on gümnaasiumi- ja kutseõppeasutustes valikainena õpetatav **riigikaitseõpetus**. Riigikaitseõpetuse eesmärk on panna alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundada kodanikuteadlikkust ja valmisolekut vajaduse korral Eestit kaitsta³². Riigikaitseõpetuse õpetamine on koolides aasta-aastalt kasvanud. 2013/2014. õppeaastal õpetatakse riigikaitseõpetust 149 gümnaasiumis ja kutseõppeasutuses üle Eesti. Kokku õpib riigikaitseõpetust 2013/2014. õppeaastal ligi 4000 õpilast.

Riigikaitseõpetuse eesmärk ei ole sõdima õppimine, vaid õpilaste teadlikkuse suurendamine põhiseadusest ning sellest tulenevatest riigikaitsealistest õigustest ja kohustustest. Sellega pannakse alus Eesti riigikaitse põhimõtete mõistmisele, kujundatakse kodanikuteadlikkust ja lojaalsust kodumaale. Seetõttu on oluline riigikaitseõpetuse populariseerimine koolides ning selle õppeaine viimine võimalikult paljude õpilasteni. Eesmärk on riigikaitseõpetus igasse kooli ja igale õpilasele, kuid sealjuures tuleks jääda vabatahtlikkuse printsiibi juurde.

Ka **riigikaitseõpetajana** töötamist võib käsitada riigikaitse vabatahtliku panustamisena, sest enamik riigikaitseõpetajaid on tegevväelased või reservväelased, keda ei motiveeri õpetama tasu, vaid nad teevad seda entusiasmist. Seetõttu on oluline ka riigikaitseõpetaja ameti suurem väärtustamine ja populariseerimine.

Samuti peaks igas kohalikus omavalitsuses olema loodud Noorte Kotkaste ja Kodutütarde rühmad, mille juhid on samuti vabatahtlikud panustajad, keda selle tegevuse eest ei tasustata.

---

³⁰ Eesti Sõjamuuseum. <http://www.esm.ee/esap/> 08.04.2013

³¹ Luts, K. 2010. Eesti Sõjaajaloo teejuht. Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri muuseum

³² Riigikaitseõpetuse ainekava. Tallinn. 2011, lk 1

Väga oluline on noortejuhtide tõhusam motiveerimine, kuna noorte huvi Noorte Kotakste ja Kodutütarde rühmadesse astumiseks on olemas, kuid rühmajuhte ei ole piisavalt.

Vabatahtlikkuse suunamine peaks toimuma riigikaitse laia käsitlust arvestades, mis tähendab, et vabatahtlikud saavad tegutseda ka Kaitseministeeriumi valitsemisalast väljaspool (nt Siseministeeriumi valitsemisalas). Siseministeeriumi kohaliku omavalitsuse osakond tegeleb kogukonna kaasamise, kodanike aktiivsuse suurendamise ja vabatahtliku tegevuse väärtustamisega. Loodud on eri vabatahtliku tegevuse valdkondi hõlmav ja tutvustav veebileht, mis koondab infot nii vabatahtlikele, organisatsioonidele, ettevõtetele kui ka maakondlikele keskustele.³³ Lisaks on Siseministeeriumi valitsemisalas loodud näiteks vabatahtlikud päästekomandod, mis on kogukonnas alaliselt paiknevad vabatahtlikud päästeüksused, mille lahutamatu osa on depoohoone, väljaõpetatud vabatahtlik päästemeeskond ja päästetegevuseks vajalik tehnika ja varustus.³⁴ Sealjuures on oluline silmas pidada asjaolu, et võimalik vabatahtlike inimeste hulk on ühiskonnas piiratud. Praegu on nii Kaitseministeeriumi kui ka Siseministeeriumi valitsemisalas tegutsevad vabatahtlikud peamiselt samad inimesed, sest oma kogukonna turvalisusest huvitatud inimesed tegutsevad selle tagamiseks vabatahtlikult mitmes valdkonnas.

Riigikaitse jaoks on oluline ühiskonna toetus, mis omakorda eeldab riigikaitsega seotud teemade selgitamist, kasvõi riigikaitsele eraldatava eelarve osas. Seetõttu võiks kaaluda näiteks Eesti NATO Ühingu kui riigikaitsele põhimõttelist ja mentaalset tuge väljendava kodanikuliikumise kandepinna laiendamist. Alates 1999. aastast on kaks korda aastas korraldatud Kõrgemaid Riigikaitsekursusi ja nüüdseks on need lõpetanud ca 1200 inimest, kelle seas on eri elualade esindajaid nii riigi-, era- kui ka mittetulundussektorist. Ka Kõrgemate Riigikaitsekursuste lõpetanuist loodav vilistlaskogu kannaks sama eesmärki.

3.2. Riigikaitseesse vabatahtliku kaasamise võimaluste arendamine

Vabatahtliku kaasamise võimaluste arendamisel tuleb lähtuda nii tegelikest Kaitseliidu ja teiste organisatsioonide vajadustest kui ka potentsiaalsete panustajate võimalustest, huvidest, oskustest ja ootustest. Ühiskonnas valitsevate vabatahtliku tegevusega seotud suundumustega arvestamine võimaldab vabatahtlikku tööd korraldada osalejatele atraktiivsemalt ja organisatsioonidele tulemuslikumalt.

---

³³ Vabatahtlike värav. <http://www.vabatahtlikud.ee/>. 10.04.2013

³⁴ Päästeamet. <http://www.rescue.ee/vabatahtlikud/tegevuseks-vajalik/vabatahtlikud-paastekomandod>. 09.04.2013

Lähtudes vabatahtliku tegevuse laiemast määratlusest on vaja luua täiendavaid lühiajalisi ja **projektipõhiseid kaasumisvõimalusi**, mis avardaks märgatavalt võimalike panustajate ringi. Kõik riigikaitsest huvitatud isikud ei pruugi tahta end kogu eluks ühe organisatsiooniga siduda, mis ei kahanda nende võimet olla väärtuslikuks ja tõsiseks panustajaks huvipakkuva lühiajalise ülesande täitmisel. Õnnestunud kogemus võib lühiajalisi panustajaid edaspidigi vabatahtliku panustamise juurde tuua ja ka püsivama seotuseni viia. Konkurentsi turvalisusega seotud tegevuste vahel aitavad need võimalused samuti leevendada, kuna valdkonna sees võib roteeruda ja projektide vahel uus sünergia tekkida. Antud lähenemine suurendab küll vabatahtliku töö korraldajate töökoormust, sest info edastamist ja selgitustööd tuleb samuti suunata laiemale ringile. Kuid eelkõige riigikaitsega seotud mittetulundusühingute puhul võiks see olla mõeldav lähenemine, näiteks mõne turunduskampaania, tekstilooma, tõlketöö, juriidilise küsimuse lahendamise puhul jne.

Kaasumisvõimaluste kindlakstegemisel võiks seada eesmärgiks jõuda edasistes etappides võimalikult konkreetsete pädevuste tegevuste ja ülesannete kirjelduseni igas organisatsioonis, kelle kaudu avanevad võimalused vabatahtlikuks tegevuseks.

Vabatahtliku panustamise ergutamine suurendab märgatavalt vabatahtliku tegevuse koordineerijate ja eestvedajate töökoormust. Eestvedajatel lasub suurim vastutus vabatahtlike entusiasmi säilitamisel ja kogemuste parimal suunamisel. Eestvedajate puhul on oluline tagada neile motiveerivad töötingimused, tunnustamismeetodid ja koolitusvõimalused.

4. RIIGIKAITSESSE VABATAHTLIKU KAASUMISE VÕIMALUSTE PAREM TEADVUSTAMINE

Et iga inimene leiaks võimalikult lihtsalt infot vabatahtliku kaasumise võimalustest, on vaja luua **portaal „Vabatahtlik riigikaitse“**, mis looks vabatahtliku tegevuse tutvustamiseks ja populariseerimiseks atraktiivse keskkonna võimalikult laiale sihtgrupile. Portaali plaanitakse lisada elektrooniline ankeet, mille täitmise tulemusel saab iga inimene teada personaalselt just talle kõige sobivamaid riigikaitseesse panustamise võimalused. Peale selle on portaali külastajal võimalus otsida konkreetseid panustamisvõimalusi vastavalt oma huvidele, elukohale ja muudele soovidele. Portaali puhul on oluline võimalikult interaktiivse keskkonna loomine, mida täiendatakse pideva uudisvoo ja üleskutsetega erinevate vabatahtlike tegevuste kohta. Ühiskonnas Kaitseliidu paremaks tutvustamiseks võib teha Kaitseliidu struktuuriüksustest ülevaatlikke lühifilme.

Eesti sisemigratsiooni arvestades on oluline silmas pidada geograafilist jaotust. Seetõttu on kaasumisvõimaluste tutvustamisel oluline panna erilist rõhku **regionaalsele lähenemisele**, pakkudes huvilistele ennekõike võimalusi kaasalõõmiseks oma kodukandis.

Arvestades, et Eesti on rahvusvahelise julgeolekukeskkonna osa, järgib oma kaitse- ja julgeolekupoliitilisi huve ning viib ellu oma eesmärged rahvusvahelises koostöös, võiks seda aspekti ka vabatahtliku kaasumise populariseerimisel võimendada. Eelkõige võiks suunata noortele tegevusi, mis innustavad neid riigikaitsekeskkonda teemadesse põhjalikumalt süvenema. Näiteks on 2014. aastal plaanis gümnaasiumiõpilaste seas korraldada **loomekonkurss „NATO mäng“**, mille raames koostavad gümnaasiumiõpilased NATO-teemalise laua- või interaktiivse mängu.

Ajateenijatele suunatud kommunikatsiooniplaani kujundamisel ja noorte kaasamisel vabatahtlikku panustamisse on vaja leida uuenduslikke ja meeldejäävaid võimalusi vabatahtlike panustamisvõimaluste tutvustamiseks. Näiteks **töövarjupäevad** Kaitseliidus ja riigikaitsega seotud mittetulundusühingutes, kus neile antakse mõni tähtis sisuline ülesanne, näiteks võimalus mõelda kaasa ühe organisatsiooni juhtimise seisukohast olulise ülesande lahendusvariantide üle.

5. KOKKUVÕTE JA ETTEPANEKUD

Peamine vabatahtlike riigikaitseesse kaasumise võimalus on osalemine Kaitseliidu tegevuses. Oluline on riigikaitseesse vabatahtliku kaasumise võimaluste parem teadvustamine ning nende väärtustamine ja populariseerimine. Eeldused ja võimalused vabatahtliku huvi tekitamiseks on riigikaitseõpetus ja ajateenistus ning aktiivne osalemine Kaitseliidu noorteorganisatsioonides. Hea võimalus on ka osavõtt riigikaitsega seotud mittetulundusühingute tegevusest. Eraldi vajaks lahtimõtestamist julgeolekupoliitika alustes ja riigikaitse strateegias nimetatud vabatahtlike kaasamine psühholoogilise kaitse arendamisse.

Järgnevalt on esitatud valik võimalikke tegevusi vabatahtliku kaasumise võimaluste suurendamiseks, tutvustamiseks ja väärtustamiseks sihtrühmade kaupa.

Ajateenijad ja reservväelased

1. Luua mudel, mis aitab reservväelastel riigikaitseesse aktiivsemalt kaasuda. Kaitseressursside Amet loob vajaduse korral kontakti reservväelastega ja teavitab neid perioodiliselt eri riigikaitseesse kaasumise võimalustest. Lisaks suunatakse nad vabatahtliku panustamise portaali, kus nad võivad täita ankeedi ja leida endale sobiva panustamisviisi. Selline tegevus võimaldab reservväelastega sidet hoida ja järjepidevalt nende kontakte uuendada.
2. Luua kommunikatsiooniplaan riigikaitseesse vabatahtliku kaasumise väärtustamiseks, mis sisaldaks muuhulgas ka naiste ajateenistuse (vabatahtlikult kaitseväeteenistuskohustuse võtmine) kui vabatahtliku panustamise võimaluse populariseerimist ja ajateenijatele põhjalikult riigikaitseesse vabatahtliku panustamise võimaluste tutvustamist.
3. Ajateenijate väljaõppeprogrammis vabatahtliku kaasumise võimaluste laiem tutvustamine.
4. Riigikaitse Arendamise Sihtasutuse poolt aasta parima ajateenija auhinna asutamine ja igaaastane üleandmine.

Noored

1. Riigikaitselistel teemadel loomekonkursside korraldamine (nt „NATO mäng“ jms).
2. Kodukohaga seotud võistluste korraldamine (nt sõjalise ehituspärandi väljaselgitamine).
3. Töövarjupäevade raames noorte laiem kaasamine riigikaitseliste teemadega seotud organisatsioonide (nt Kaitsevägi, Kaitseliit, Kaitseministeerium) töösse.
4. Noortele riigikaitseliste teemade tutvustamine koolides, väeosade lahtiste uste päevadel ja avalikel üritustel.

5. Riigikaitseõpetuse populariseerimine ja selle kättesaadavuse suurendamine Vabariigi Valitsuse 2011.–2015. aasta tegevusprogrammi ja riigikaitseõpetuse 2014.–2018. aasta tegevusprogrammi kohaselt.
6. Luua igasse kohalikku omavalitsusse Noorte Kotkaste ja Kodutütarde rühmad.
7. Kaitseliidu noorteorganisatsioonide – Noorte Kotkaste ja Kodutütarde – võimaluste tõhusam rakendamine, lähenedes neile tänapäevasemas võtmes.
8. Selgitada välja, mis motiveerib inimesi Noorte Kotkaste ja Kodutütarde juhiks hakkama ning rakendada motivaatoreid uute noortejuhtide värbamisel.

Kõik kodanikud

1. Riigikaitse arengukava ettevalmistamisel tuleb arvestada vabatahtlikkuse suunamise kui olulise aspektiga.
2. Luua portaal riigikaitse vabatahtliku panustamise võimaluste kohta. Riigikaitse vabatahtliku panustamise kodulehelt saab iga kodanik infot vabatahtliku tegevuse ja sellesse kaasumise võimaluste kohta. Portaali elektroonilise ankeedi täitmise tulemusel saab iga inimene teada just talle personaalselt kõige sobivamaid riigikaitse panustamise võimalusi.
3. Iga ühiskonna liikmeni jõudmiseks teha Kaitseliidu struktuuriüksustest ülevaatlike lühifilme, et teadmine tegutsemisvõimalustest leviks ja jõuaks eri sihtrühmadeni.
4. Arendada Eesti Tööandjate Keskliidu ja Riigikaitse Edendamise Sihtasutuse kaudu välja riigikaitset toetavatele tööandjatele suunatud programm, mis väärtustab ja tunnustab teadlikku tööandjat, kes toetab oma töötaja ajateenistuses või reservõppekogunemisel osalemist või Kaitseliidu tegevuses kaasalöömist. Kord aastas sellisele ettevõttele või asutusele auhinna väljaandmine ja auhindamine üks kriteerium võiks olla reservõppekogunemisel osalevale töötajale kogunemise perioodil keskmise palga säilitamine.
5. Üldise riigikaitsealase toetava kogukonna loomine, *support our troops*–liikumise algatamine ja toetamine.
6. Jätkata eri ühenduste ja organisatsioonide rahalist toetamist (nt veteranide ühendused, ajalooline pärand, sõjaajaloo publikatsiooni preemia, muuseumid).
7. Osalemine projektis „Eesti 20. sajandi (1870–1991) sõjalise ehituspärandi kaardistamine ja analüüs“ (ühikordne tähelepanu pööramine riigikaitsele teemale).
8. Riigikaitse Arendamise Sihtasutuse poolt riigikaitse aasta parima vabatahtlik teo auhinna väljaandmine.
9. Sõnause korraldamine riigikaitse teemadel ja võitjatele auhinna väljaandmine.

Kaitseliit

1. Kaitseliidu huviklubide loomine. Anda Kaitseliidu toetajaliikmena kaasuda soovijatele võimalus kirjeldada oma eriala või ametioskusi, mille abil saaks riigikaitseesse panustada. Saadud info põhjal on Kaitseliidul võimalik luua sarnaste teadmiste ja oskustega liikmeist grupid, et nende pädevust kasutada.
2. Kaitseliidus erialaliitude, gruppide või huviklubide loomine (nt juristide sektsioon, maamõõtjate sektsioon, ajakirjanike ja kommunikatsioonispetsialistide sektsioon jms).
3. Ühes piirkonnas asuvate (nt saarte elanikud) vabatahtlike koondamine ning neile sobiva tegevuse leidmine (nt merepääste).
4. Kaitseliitlaste motiveerimine ja tunnustamine – aktiivsematele panustajatele antakse Kaitseliidu struktuuriüksuste poolt välja auhindu.
5. Arvestades Eesti julgeolekupoliitika aluseid ja riigikaitse strateegiat (vabatahtlike kaasamine psühholoogilisse kaitseesse) kaaluda psühholoogilise kaitse liidu (vrd Küberkaitseliit) loomist.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

1. Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014
2. Vabatahtlike värv. http://www.vabatahtlikud.ee/et/Vabatahtlik-tegevus_24.04.2013
3. Julgeolekupoliitika alused. 2010. Tallinn
4. Riigikaitse strateegia. 2010. Tallinn
5. Oetting, D. W. 1998. Und wenn die Welt voll Teufel wär
6. Sonderegger, S. 1986. Gedanken zum Schweizerischen Wehrwillen
7. Reinhold, E. 2008. Kaitsetahte kasvatamiseks on vaja enam kui tahet. Sõdur, 5 (60), 34–39
8. Riigikaitse ja ühiskond. <http://www.kmin.ee/et/riigikaitse-ja-uhiskond>
9. Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust 2012
10. Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuskohustuse täitmise kohta riigis 2012. aastal
11. IEA 2009. a. Kodanikuhariduse uuringu esitlus
<http://media.tlu.ee/archive/index.php/Esitlus/IEA+Vaimela>
12. Arvamused Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust 2007
13. Kaitseväe juhataja kindralmajor Riho Terrase kõne 24.02.2013 paraadil
<http://www.mil.ee/et/uudised/7546>
14. Kaitseleidi seadus. 01.04.2013 – RT I, 20.03.2013, 1
15. Riigikaitse arengukava 2013–2022. 2013. Tallinn
16. Noored Kotkad. Põhikiri. 2013. Tallinn
17. Kodutütred. Põhikiri. 2013. Tallinn
18. Kaitseleidi. <http://www.kaitseleidi.ee/>
19. Eesti NATO Ühing. <http://www.eata.ee/yhingust>
20. Carolin Illenzeeri Fond. <http://www.carolinillenzeerifond.ee/fondist>
21. Kaitsevägi. <http://www.mil.ee/et/arhiiv/4784/asutati-riigikaitse-edendamise-sihtasutus>
22. Eesti Reservohvitseride Kogu. <http://www.erok.ee/et/organisatsioon/lyhiajalugu/>
23. Riigikaitse Rügement. <http://www.rugement.ee/>
24. Eesti Kaitsetööstuse Liit. <http://www.ediu.ee/index.php?id=10573>
25. Poliitika Kaitseväe ja Kaitseleidi veteranide osas.
26. Eesti Sõjamuuseum. <http://www.esm.ee/esap/>
27. Luts, K. 2010. Eesti Sõjaajaloo teejuht. Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri muuseum
28. Riigikaitseõpetuse ainekava. Tallinn. 2011
29. Päästeamet. <http://www.rescue.ee/vabatahtlikud/tegevuseks-vajalik/vabatahtlikud-paastekomandod>

Intervjuud

- 12.02.2013 Kaitseliidu ülem brigaadikindral Meelis Kiili
- 19.02.2013 Kaitseressursside Ameti peadirektor Kairi Rikko
- 03.03.2013 Eesti Reservohvitseride Kogu juhatuse esimees Toomas Peek
- 02.04.2013 Kaitseväge juhataja kindralmajor Riho Terras

Arutelud

- 15.04.2013 Arutelu kaitseministri nõukojas
- 21.08.2013 Arutelu: Urmas Reinsalu, Mikk Marran, Margus Pae, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd
- 16.09.2013 Arutelu: Peeter Olesk, Margus Pae, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd
- 20.09.2013 Kadri Küti kirjalikud ettepanekud „Riigikaitse kõigile“ täiendamiseks
- 04.10.2013 Arutelu: Kadri Kütt, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd
- 14.10.2013 Arutelu: Peeter Olesk, Margus Pae, Mari-Liis Mänd
- 16.10.2013 Arutelu: Urmas Reinsalu, Margus Pae, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd
- 22.11.2013 Arutelu: Urmas Reinsalu, Margus Pae, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd
- 27.11.2013 Arutelu: brigaadikindral Meelis Kiili, kolonelleitnant Artur Lillenuurm, Margus Pae, Hellar Lill, Mari-Liis Mänd, Anu Allekand, Silver Tamm
- 29.11.2013 Arutelu: Hellar Lill, Peeter Tali, Mari-Liis Mänd
- 02.12.2013 Arutelu: Margus Pae, Hellar Lill, Kairi Rikko, Mari-Liis Mänd